

A hitelesség, az adatvédelem és a nyilvánosság problémái a magyarországi állambiztonsági iratok kezelése során

*„Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek...”*

Karinthy Frigyes neves 20. századi magyar író, költő fenti sorai az egyik leggyakrabban idézett versrészletnek számítanak Magyarországon. A vers – talán nem meglepő módon – nem a levéltári iratok nyilvánosságáról vagy a személyes adatvédelem problémáiról szól, sokkal inkább a költő elemi erejű vágyáról, hogy tanúságot tegyen a létezésről, arról, ahogy ő fogalmaz: *„hogy itt vagyok már, és még itt vagyok”*. Mint ahogy mi mindannyian, a levéltárosok is tanúságot szeretnének, szeretnének tenni arról, hogy *„itt vannak már, és még itt vannak”*. De hogy pontosan hol is vannak, és meddig is vannak, azt nehéz elmondani bárkinek, ezért is próbáljuk elmondani mindenkinek. Előadásomban azt szeretném felvázolni Önöknek, hogy Magyarországon egy kis, különleges feladatokkal megbízott és speciális iratanyaggal rendelkező levéltár hol is tart, és hogy próbál meg lépést tartani a folyamatosan változó kihívásokkal.¹

Ezeket a kihívásokat és követelményeket éppen 20 éve foglalta össze a Nemzetközi Levéltári Tanács pekingi ülése a Levéltárosok Etikai Kódexében.² A dokumentum 10 átfogó pontjából néhány fontos gondolatot szeretnék kiemelni, melyek aktualitásával, ellentmondásaival vagy alkalmazásának nehézségeivel egy speciális magyarországi levéltárban naponta kénytelenek vagyunk szembenézni. Ezek az ellentmondások többé-kevésbé minden levéltár munkájában jelentkeznek, a Történeti Levéltár speciális adottságai, egyedi feladatai és az iránta megmutatkozó társadalmi érdeklődés ugyanakkor sokkal élesebben vetik fel az Etikai Kódexben lefektetett alapelvek érvényesíthetőségének nehézségeit.

Az Etikai Kódex rendkívül fontos alapelvei közül most csak néhány gondolatot szeretnék kiemelni és kommentálni.

A levéltárosok óvják meg a levéltári anyag sértetlenségét,³ s ezzel biztosítják, hogy az a múlt hiteles bizonyítéka maradjon.

A levéltárosok az iratgyűjtést intézményük céljaival és lehetőségeivel összhangban folytassák.

A levéltárosok a levéltári anyag feldolgozása, őrzése és használata során óvják a dokumentumok hitelességét.

A levéltárosok tartsák tiszteletben mind a kutatást, mind a személyiségi jogokat, tevékenységüket végezzék a vonatkozó jogszabályok alapján. [...] Tartsák tiszteletben azoknak az egyéneknek a személyiségi jogait, akik az iratokat létrehozták, vagy akik az iratokban érintettek, s különösen azokét, akiknek nem volt lehetősége rendelkezni a dokumentumokról, illetve azok használatáról.

Mielőtt ezeknek az elveknek az aktualitásáról beszélénk, néhány általános információt hadd osszak meg Önökkel a Történeti Levéltár működésével kapcsolatban.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárát 1997-ben alapította a Magyar Országgyűlés, ez tehát az egyik legfiatalabb, ugyanakkor a „legfoglalkoztatottabb” levéltár az országban. („Foglalkoztatottság” alatt természetesen a kutatói, állampolgári és általában a közéleti érdeklődés mértékét értem.)

A levéltár alapvető feladata az 1944 és 1990 között, vagyis az ún. szocialista korszakban működött titkosszolgálatok – a hírszerzés, kémelhárítás, az ún. belső reakció elhárítása, a katonai elhárítás – iratainak kezelése. Ezzel összefüggésben a törvény az ún. információk kárpótlás keretében minden érintettnek – aki megfigyeltként, vagyis a rendszer „áldozataként” szerepel az iratokban – biztosítja a jogot a róla gyűjtött adatok megismerésére. (Ez a jog az érintett halála után érvényes egyenes ági leszármazottaira is.) A levéltár elsődleges feladata ennek az állampolgári jognak a biztosítása, vagyis az iratok lehető legalaposabb feltárása, illetve az egyes kérelmekkel kapcsolatos kutatások elvégzése.

Természetesen a Történeti Levéltár is ellátja a fentiek mellett mindazon feladatokat, melyeket a levéltárak többsége: fogadja és kiszolgálja a kutatókat, kezeli, feldolgozza, rendszerezi, szükség esetén restaurálja az iratokat, és nyilvánvalóan részt vesz a források tudományos elemzésében és publikálásában is.

Mint az talán ismeretes, 1990 után hasonló funkciójú intézmények alakultak Németországban, Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Romániában és Bulgáriában is, mára pedig ez a hét levéltár egy aktív szakmai együttműködést folytató, rendszeres konzultációkat, konferenciákat és közös projekteket működtető hálózattá szerveződött.

A magyar levéltár teljes iratanyaga alig haladja meg a 4000 iratfolyómétert, amivel az egyik legkisebb iratőrzőnek számít a társintézmények között. Csak összehasonlításként: a németországi BSTU iratanyaga meghaladja a 110 km-t, a lengyelországi IPN-ben is 80 km-nél több iratot őriznek, de a romániai CNSAS is 27 km iratanyagot kezel. Ennek a hiányosságnak számos okát sorolhatnánk fel, és önmagában is kitölthetne egy előadást, néhány okot azonban feltétlenül érdemes kiemelni. A magyarországi állambiztonsági szervek eleve kevesebb iratot keletkeztettek a német Stasinál vagy a román Securitaténál, ezt pedig a rendszeresen végrehajtott selejtezések, illetve az 1989 végén történt tömeges iratmegsemmisítés csak tovább fogyasztotta. Egy további különleges okot is érdemes megemlíteni ezzel kapcsolatban: a szocializmus közel fél évszázados története során a varsói szerződés tagállamai közül egyedül Magyarországon történt olyan elemi erejű társadalmi felfordulás, mely a levéltári iratok sorsát alapvetően befolyásolta. Az 1956-os forradalom során a legtöbb megyei állambiztonsági szervnél és a Belügyminisztérium központi iratai között is komoly pusztulások történtek egyrészt a forradalmi események alatt, másrészt annak leverése után is, amikor a visszatérő államvédelmi tisztek kezdték megsemmisíteni a maradék iratanyagot. Ez az elsődleges oka annak, hogy az 1940-es évek végének és az 1950-es évek elejének, vagyis a szocializmus legelnyomóbb, legterrorisztikusabb időszakának iratai között rendkívüli hiányokat regisztrálhattunk. Természetesen a későbbi módszeres selejtezések, valamint a rendszerváltás előtti pánikszzerű iratmegsemmisítések alapvetően felvetik bizonyos irategyüttesek integritásának, ebből következően hitelességének a kérdését is. Mivel a levéltár jelenlegi munkatársainak vagy más levéltárosoknak erre a folyamatra annak idején semmiféle befolyása nem lehetett, a levéltári szakma felelőssége és az Etikai Kódexben megfogalmazott viselkedési normái egész más kérdéseket vetnek fel. Éppen az iratanyag és a korabeli nyilvántartások nagyfokú hiányai indokolják azt a gyakorlatot, hogy a Történeti Levéltár mind a mai napig ellenáll bármiféle olyan publikálási tevékenységnek, melyekre láthatunk példát néhány külföldi társintézményünkben, elsősorban Csehországban és Szlovákiában. Az elmúlt 18 évben számtalan alkalommal merült fel az elvárás, hogy a múlttal való társadalmi szembenézés részeként a levéltár hozza nyilvánosságra a titkosszolgálatokkal egykoron együttműködő ún. titkos munkatársak vagy titkos megbízottak névsorát. Annak az elvnek az érvényesítését, mely

szerint a levéltárosok a múlt forrásainak őrzői, nem pedig a múlt szereplőinek bírái, ez idáig sikerült elérnie az intézménynek.

A levéltári iratanyag fent említett hiányosságai nagyon élesen vetik fel azt a kérdést, hogy egy ilyen megcsonkított gyűjtemény esetében hogyan biztosítható az Etikai Kódexben megfogalmazott, az iratok integritásának megőrzésére vonatkozó alapelv. A proveniencia elvének legszigorúbb betartása mellett a levéltárnak célszerű folyamatosan keresni azokat a lehetőségeket, melyek révén akár új típusú irategyüttesek vagy történeti források gyűjtésével növelheti saját állományának körét és forrásértékét. A Történeti Levéltár esetében logikusan merül fel ennek egy formája: mivel az ún. szocialista korszak áldozatait vagy azok leszármazottai folyamatosan igénylik a róluk nyilvántartott adatok megismerését, ezen alkalmakkor a levéltár felajánlja számukra, hogy saját irathagyatékaikat helyezték el megőrzésre a levéltárban. Az 50-es évek vagy az 1956-os forradalom áldozatainak idős kora következtében erre egyre nagyobb igény is mutatkozik, így a levéltár korabeli levelezések, naplók, visszaemlékezések formájában tudja gazdagítani gyűjteményét. Elmondhatjuk, hogy ennek a folyamatnak jelenleg leginkább a levéltárosok munkaerő-kapacitása szab határt, ugyanis egy-egy hagyaték átvételekor annak rendezésére, segédletek készítésére, digitalizálására is sor kerül. A hagyatékok digitális másolatát természetesen ingyenesen az átadó rendelkezésére bocsátjuk, ami jelentős mértékben növeli az „adakozó kedvet”. Talán nem kell külön kiemelni, de az interjúalanyokkal való szakszerű és empatikus foglalkozás sajátos, nem feltétlenül általános levéltárosi kompetenciákat is igényel.

Az önkéntes és ingyenes adományokon túl a levéltár – anyagi lehetőségeinek függvényében – vásárol is magániratokat, ezek elsősorban fényképgyűjtemények. Ennek a gyakorlatnak a révén került az intézmény kezelésébe több, eddig ismeretlen, az 1956-os forradalom napjaiban készült fotósorozat is. A vásárlások alkalmával minden esetben egyedi szerződéseket kötünk az eladóval, melyben a levéltár igyekszik a fényképek szerzői jogát is megszerezni, bár ezen a téren sok esetben figyelembe kell venni a tulajdonosnak a publikálással kapcsolatos egyedi igényeit is.

A magániratok gyűjtése – ami meggyőződésem szerint az egyik legfontosabb kihívás, mely előtt jelenleg a közlevéltárak állnak – egy különös problémát is felvet a Történeti Levéltárban. Az egykori titkosszolgálatok ugyanis sok esetben koboztak el a letartóztatott vagy megfigyelés alatt állt polgároktól leveleket, naplókat, fényképeket, kéziratokat és egyéb, a bizonyítási eljárás során felhasznált dokumentumokat. A jogszabályok alapján ezek természetesen az egykori tulajdonos vagy leszármazottai rendelkezési körébe tartoznak, vagyis kérésükre vissza kell szolgáltatni őket. Hadd utaljak itt újra az Etikai Kódex 7. pontjára: a levéltárosok *„tartsák tiszteletben azoknak az egyéneknek a személyiségi jogait, akik az iratokat létrehozták, vagy akik az iratokban érintettek, s különösen azokét, akiknek nem volt lehetősége rendelkezni a dokumentumokról, illetve azok használatáról”*. A tapasztalatok alapján azonban ezek a dokumentumok az eljárások meghatározó részét képezték, mely nélkül az iratok integritása és teljessége nem őrizhető meg. Ráadásul a tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a dokumentumok az egykori áldozatok számára még bírnak érzelmi értékkel, de a következő generációk sokszor már csak felesleges régi papíroknak tekintik őket, melyek így gyakran örökre eltűnnek, többnyire meg is semmisülnek. Ezt a naponta felmerülő ellentmondást a levéltár úgy próbálja meg áthidalni, hogy a jogszabályok kényszerű betartása mellett nem kezdeményezi és nem „propagálja” ezt a lehetőséget, adott esetben pedig megpróbálja meggyőzni az egykori tulajdonost, hogy bízza a hagyaték gondozását a szakemberekre, maga pedig őrizze meg az elkobzott iratok digitális másolatát, melyet természetesen ingyenesen a rendelkezésére bocsátunk.

Ehhez a típusú forrásgyarapító tevékenységhez tartozik az a gyakorlat is, melyet a levéltár évek óta folytat: az *oral history* interjúk készítése. Az egykori áldozatok esetében több kutatóintézetben is folyamatban vannak hasonló projektek, ezért a levéltár csak a legkülönlegesebb esetekben tud vállalkozni az emlékek rögzítésére. Ezen interjúk ugyanis

nagyon komoly előkészületeket és talán még ennél is komolyabb utómunkálatokat igényelnek. Az elkészült, leggyakrabban több órás interjúk szövegét ugyanis minden esetben legépeljük, majd több egyeztetés után az érintett jóváhagyásával archiváljuk, illetve a vele kötött megállapodás alapján tesszük majd kutathatóvá. (Előfordult olyan eset is, melynek során a több hónapos munka végeredményét az érintett nem volt hajlandó elfogadni, és hosszas vita után kénytelenek voltunk a kész interjút megsemmisíteni.) Mivel az interjúkészítés terén meglehetősen szűkösek a levéltár lehetőségei, az utóbbi időkben egy olyan területre koncentrálunk, melynek „művelésére” az intézmény adottságai következtében csak nekünk van lehetőségünk. Az utóbbi időben nem elsősorban az egykori áldozatok, hanem az „elkövetők” életinterjúit próbáljuk meg rögzíteni: így az egykori ügyészekkel, állambiztonsági tisztekkel vagy a titkosszolgálattal együttműködő civil kollaboránsokkal próbálunk meg *oral history* interjút készíteni. Huszonhat évvel a rendszerváltás és tizenkilenc évvel a levéltár alapítása után erre egyre nagyobb az igény, és szerencsére egyre több vállalkozó interjúalany is jelentkezik.

Az állambiztonsági iratok speciális jellege további, az Etikai Kódexben megfogalmazott követelményekkel nehezen harmonizálható helyzetet is eredményez a levéltárban. Mint minden titkosszolgálat, az egykori szocialista politikai rendőrség is előszeretettel gyűjtötte az állampolgárok személyes adatait. Ebből adódóan ezek az irategyüttesek a hagyományos államigazgatási iratok többségénél sokkal személyesebb, mikrotörténeti megközelítéseket és kutatásokat is lehetővé tesznek. Ugyanakkor nagyon sok adat vonatkozik az ún. célszemélyek magánéletére, szexuális szokásaira, káros szenvedélyeire vagy egészségi állapotára is. Ezek az adatok a vonatkozó jogszabály szerint természetesen szigorúan védendő információnak minősülnek, így egy meghatározott védelmi időig még a tudományos kutatók sem ismerhetik meg őket. Naponta jelentkező konfliktus ugyanakkor, hogy a történelmi események megismeréséhez is elengedhetetlenül szükségesek lehetnek ezen adatok, így a kutatói szabadság és a személyes adatok védelme között naponta egyensúlyozni kénytelen a levéltáros. Sok esetben korántsem nyilvánvaló, mi tartozik a szexuális szokás vagy a káros szenvedély fogalmi körébe, bár ezt talán nem is kell részletesebben magyarázni. A levéltár működését szabályozó törvény szigorúsága miatt például sokáig azt sem lehetett kutatni, hogy pl. a forradalom napjaiban kik és milyen sérüléseket szenvedtek, vagy a letartóztatások során milyen tortúráknak voltak kitéve az áldozatok. Szerencsére azonban a törvény legutóbbi módosítása ezen a téren egy lépést tett a kutatás szabadsága felé, és megismerhetővé tette azokat az egészségügyi adatokat, melyek az állambiztonsági szervek tevékenysége miatt következtek be.

A személyes adatvédelem egy speciális szelete az érintettek rendelkezési joga saját személyes adataik felett. Ennek az alapelvnek a szélsőséges értelmezése minden levéltáros rémálma, hiszen alapjaiban kérdőjelezheti meg az iratok integritásának és hitelességének a fenntarthatóságát. Utalok itt a nemrégben Európai Unió rendeleti szintre emelkedett „elfeledtetéshez való jog” problematikájára,⁴ melynek alkalmazásával kapcsolatban az európai levéltárakban követendő gyakorlat kialakítása fontos jövőbeni kihívást jelent majd.

A Történelmi Levéltárban az érintetteknek, vagyis a titkosszolgálatok „célszemélyeinek” lehetősége van arra, hogy személyes adatainak kutatását az irat keletkezésétől számított 90 évre megtiltsák, ezeket az adatokat tehát erre az időszakra ki kell vonni a kutatás köréből. Első pillantásra igazságosnak tűnhet ez az elv, ugyanakkor számos önellentmondást rejt magában. Mivel az egykori hivatásos alkalmazottak, vagy a kollaboránsok számára ez a lehetőség logikus módon nem adott, a levéltárosnak kell döntést hozni és ítéletet mondani egyes személyek múltbéli tevékenysége fölött, ami viszont általában nem tartozik a kompetenciájába. Sokszor a megfelelő forrásanyag vagy bizonyíték sem áll rendelkezésre ehhez, éppen a fent említett iratmegsemmisítések miatt. Ha pedig meg is található az érintett iratanyag, a személyes sorsok fordulatai következtében egy személy különböző időszakokban különböző „szerepekben” is előfordulhat bennük. Ráadásul ezt a jogi lehetőséget a levéltárosok csak rendkívül

bonyolult procedúra révén tudják érvényesíteni. Szerencsére ez lehetőség nem tudatosult a hazai közvélemény szélesebb köre előtt, így évente egy-két hasonló esetben kell csak eljárnia a levéltárosoknak.

Szerencsére az adatok végleges töröltethetőségének gondolata ez idáig nem merült fel a jogalkotóban, bár néhány éve történt egy ebbe az irányba mutató kísérlet is. Az akkori törvénymódosítási javaslat szerint minden érintett megkaphatta és hazavihette volna a rá vonatkozó iratokat. Amellett, hogy technikailag is kivitelezhetetlen lett volna egy ilyen döntés, a megvalósítás az iratanyag „privatizációját”, vagyis gyakorlatilag teljes megsemmisülését is jelenthette volna. Szerencsére a széles körű hazai és nemzetközi tiltakozások következtében az elképzelésből végül nem született végrehajtandó jogszabály. Az eset mindenesetre jól rávilágít arra a konfliktusra, mely a radikálisan értelmezett adatvédelem és a kulturális örökség megőrzésének követelménye között fennáll. Ebben a konfliktusban a levéltárosoknak feltétlenül az iratok oldalán kell állnia, mert más helyettük úgysem fog.

Ugyanennek az adatvédelmi kérdéskörnek másik megoldását is felkínálja a levéltár működésével kapcsolatos jogszabály: az egykori áldozatoknak a zároltatáson kívül arra is lehetősége van, hogy a titkosszolgálatok gyakran valóban hamis vagy eltorzított információit helyesbítsék. Ilyen igény esetén az érintett saját verzióját el kell helyezni az eredeti iratok mellett, és a kutatók számára azt is hozzáférhetővé kell tenni. Ez a megoldás a korábban ismertetett *oral history* műfajának egy speciális esete, mely az érintettek saját szempontjaival gazdagíthatja az eredeti levéltári források adatait. Elmondható, hogy ezt a lehetőséget a zároltatáshoz hasonlóan meglehetősen kevesen vettek ez idáig igénybe.

A Történeti Levéltár iratainak feldolgozása is felvet számos olyan kérdést, mely kapcsolatban áll az Etikai Kódexben megfogalmazott szakmai követelményekkel. Ezek közül itt csak két problémára szeretném felhívni a figyelmet.

Magyarországon a Történeti Levéltárban folyik az egyik legintenzívebb digitalizálási program, melynek során mára több millió oldalnyi iratanyagot sikerült ilyen módon feldolgozni. A már digitalizált iratanyagot csak elektronikus formában bocsátjuk a kutatók rendelkezésére, ami egyfelől megsokszorozza a kutatói lehetőségeket, másfelől pedig a szükséges korlátozások, vagyis a fent említett szenzitív személyes adatok anonimizálásának a megvalósítását is nagyságrendekkel hatékonyabbá teszi. Természetesen nem elhanyagolható szempont az sem, hogy e folyamat révén a legveszélyeztetettebb és/vagy leginkább kutatott iratokat kivonjuk a napi fizikai igénybevétel alól. A digitalizálás során a legkomolyabb problémát a szöveges állományok előállítása jelenti, hiszen ez szolgálatna igazán hatékony keresési lehetőségeket a kutatók és a levéltárosok számára. Sajnálatos módon a korabeli gépelt szövegek rossz minősége és a kéziratos szövegek magas aránya miatt az OCR-technológia jelenleg meglehetősen rossz hatékonysággal működik. Amennyiben hiteles, szöveghű eredményt szeretnénk elérni, leggyakrabban hatékonyabb újragépelni a teljes szöveget, ilyen alaposágú feldolgozásra azonban csak speciális publikálási célú feldolgozás során van kapacitás.⁵ Ennek a problémának a hosszabb távú megoldása egyrészt az OCR-technológia folyamatos fejlesztésében, másrészt a digitalizálás tömegességében kereshető. A tömeges digitalizálás ugyan nem oldja meg a másolatok hitelességének a problémáját, mégis jelentős fordulatnak tekinthető a jövőbeni kutatási lehetőségek és módszerek szempontjából. A nagy mennyiségben előállított szöveges állományok ugyanis lehetőséget kínálnak olyan adatbányászati (*data mining*) szoftverek alkalmazására, melyek a korabeli szövegek rejtett összefüggéseire, tartalmi elemzésére és intelligens keresési módszerek igénybevételére is lehetőséget teremtenek. A Történeti Levéltár jelenleg még ezen forradalmi változás kapuja előtt áll: tárgyalásokat folytatunk és pályázati lehetőségeket keresünk az adatbányászati megoldások – egyébként rendkívül költséges – alkalmazására. Biztos vagyok benne ugyanakkor, hogy a jövőben a

tömegesen digitalizált iratok milliói között ilyen intelligens szoftverek fogják az „előkutatókat” elvégezni a kutatók számára.

A levéltári anyag mennyiségének drasztikus növekedése egy másik területen is komoly problémát okoz mindenütt a világon, ez pedig az iratok állományvédelmének a kérdése. A hagyományos restaurálási eljárások általában elégtelenek a 20. században ugrásszerű mennyiségi növekedésnek indult levéltári anyag megvédésére és konzerválására. Külön problémát jelent a múlt század nagyobb részében alkalmazott rossz minőségű, savasodásnak kitett papírok „önmegsemmisítése”. Ez a probléma hatványozottan jelentkezik a Történeti Levéltárban, melynek iratanyagát évtizedeken keresztül folyamatosan, de szakszerűtlenül kezelték, így java részük mára már a legnagyobb veszélynek van kitéve. Ennek a folyamatnak a veszélyeit felismerve levéltárunk 2009 és 2011 között nagyszabású állományvédelmi programot folytatott az ún. Norvég Alap támogatásával, melynek során az iratok tömeges savtalanítására szolgáló berendezést is beszereztünk. Ez a projekt ugyan lezárult 2011-ben, de a Magyarországon egyedüli savtalanító berendezést azóta is sikeresen működteti a levéltár. Megjegyzendő, hogy állományvédelmi műhelyünk az utóbbi években már más levéltárak és közgyűjtemények megrendeléseit is teljesíteni tudja, így az Etikai Kódex 10. pontjában megfogalmazott, a szakmai kooperációra vonatkozó nagyon fontos alapelvnek is megpróbálunk megfelelni.

Végezetül egy nagyon aktuális és Magyarországon még nem is publikált programra szeretnék röviden kitérni. Az 1990 előtti titkosszolgálatok az 1970-es évektől kezdve számos számítógépes adatbázist is működtettek, melyek létéről több éve értesülhetett már a közvélemény. A rendszerváltás során, 1990-ben ezeknek az adatbázisoknak egy részét mágnesszalagokra mentették, melyeket azóta is minősített iratként őriz az Alkotmányvédelmi Hivatal. Több éve tart már a vita ezekről az adatállományokról, sokan a megsemmisített iratok pótlását várják tőle, mások valamiféle hiteles és megbízható nyilvántartásban reménykednek az egykori áldozatokról és a titkos kollaboránsokról. Levéltárunk munkatársai és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tavaly őszén lehetőséget kapott arra, hogy ezeknek a szalagoknak az adattartalmát és hitelességét megvizsgálja. Mivel ez a munka épp most közeledik befejezéséhez, csak néhány fontos megállapítást, illetve ezzel kapcsolatos szakmai kihívást szeretnék előrevetíteni.

A vizsgálatok megállapítási szerint a mágnesszalagok alapján az adatbázisok eredeti szoftverkörnyezetét nem lehet rekonstruálni, abból csak szöveges állományokat lehetett kimenteni. Ez természetesen azt is jelenti, hogy nem rendelkezünk olyan kiegészítő információkkal, melyek az adatbázisok keletkezési körülményeire, a módosítások dátumára vagy a megváltozott adattartalomra utalhatnának. Elektronikus iratok esetében ez a helyzet alapvetően kérdőjelezi meg azok hitelességét, ami jelen esetben jogi és történeti szempontból egyaránt igen fontos kérdés. A levéltárban őrzött papír alapú nyilvántartásokkal összevetve megállapítható, hogy ezek a szöveges állományok valós adattartalmúak, az egyezések szerint megfelelnek az eredeti iratok adattartalmának. Sok olyan adat is található ugyanakkor a számítógépes rendszerben, melynek eredeti forrását már megsemmisítették, arra is van példa viszont, hogy bizonyos információk csak papír alapon állnak rendelkezésre, mivel azok gépi megfelelőjét a korabeli adatbázisokból törölték.

Mivel nem állnak rendelkezésre azok a technikai információk, melyek garantálhatnák az eredeti adatbázis-tartalom hitelességét, komoly kérdések vetődnek fel ezen adatállományok későbbi felhasználását illetően. Még az sem tekinthető bizonyosnak, hogy az adatbázisok egy adott pillanatban teljes körű nyilvántartások voltak-e, hiszen 1990-ben azok mentésének körülményeit vagy feltételeit levéltárosok természetesen nem felügyelheték. A későbbiekben kell majd megválaszolni néhány, a hazai közvéleményt nagymértékben foglalkoztató kérdést. Milyen történeti vagy jogi relevanciája lehet egy bizonyítottan folyamatosan módosított, de soha nem hitelesített adatsornak? Kutathatóvá tehető-e egy ilyen szöveges állomány, mely nem rendelkezik a nyilvántartások levéltári értelemben vett hitelességének a kritériumaival? Mit állíthat az a

levéltár vagy „hiteles hely” ebben a kérdésben, mely sem az elektronikus irat keletkezésének, sem életciklusának, sem pedig archiválásának folyamatában nem vehetett részt?

Mindezek a kérdések ismét csak ráirányítják a figyelmet az Etikai Kódexnek a levéltári anyag integritása és hitelessége megőrzésével kapcsolatos alapelveire, mely elveket az elektronikusan keletkező iratok esetében ugyan más módszerekkel és eszközökkel, de nem kisebb következetességgel kell a jövőben képviselnie a levéltárosoknak.

És hogy előadásom mottójához visszatérjek: nem mondhatjuk el senkinek azt, ami védendő, de el kell mondjuk mindenkinek azt, hogy miért és hogyan védjük mindazt, aminek őrzését ránk bízta.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

¹ A holland levéltáros egyesület fennállásának 125. évfordulóján Haarlemben rendezett ünnepi konferencián 2016. június 16-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Megjelent: *Levéltári Szemle*, 1998/1. 45–48. Fordította Küntler Ferenc.

³ Talán helyesebb volna itt az eredeti szövegben szereplő *integrity*, vagyis integritás kifejezés használata.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

⁵ Ilyen például a levéltár állambiztonsági parancsokat közlétező internetes adatbázisa: www.abparancsok.hu (utolsó letöltés dátuma: 2016. október 2.).